

Asimilarea românilor în Țara Secuilor

SÁNDOR OLÁH

Prin asimilare se înțelege de obicei renunțarea la propria limbă și adoptarea alteia în loc: acel fenomen social, prin care o comunitate se identifică cu societatea majoritară din jur din punct de vedere lingvistic. Identificarea asimilării cu procesul schimbării limbii, precum și supraaccentuarea rolului limbii ca indiciu al identității etnice este un produs ideologic al naționalismului cultural al secolului al XIX-lea. Conform cercetărilor relațiilor interetnice, asimilarea este un proces complex, compus din numeroase faze succesive, ce se suprapun unele altora. Potrivit concepției lor, înlocuirea limbii nu înseamnă câtuși de puțin integrare etnică. Limba este doar unul din elementele identității etnice, identificarea asimilării cu transferul lingvistic și aprecierea ei doar după gradul acestei schimbări constituie doar un aspect al acestei problematice. Asimilarea unei comunități etnice este o adaptare culturală, un proces format din mai multe etape, în timpul cărora are loc un complicat mixaj și o adaptare a codurilor culturale, caracteristicilor structurii sociale, specificităților afective. Procesul acesta cu mai multe etape nu este întotdeauna unidirecțional, pot avea loc și reveniri, în multe cazuri datorate unor influențe externe. Dizolvarea totală în organismele informale ale societății acceptante este precedată de etapa aculturalizării, preluarea limbii comunității acceptante, însușirea codurilor culturale de bază, urmate de integrarea structurală, socială, când în sistemele de relații publice mecanismele de integrare devin preponderente față de cele antagonice (Gyáni 1995: 105; Pázmándy 1992: 39).

Prezența populației de origine română în Ținuturile Secuiești este semnalată de izvoarele istorice rămase de la cumpăna secolelor al XVI-lea și al XVII-lea. În volumele „*Diplomatiului secuiesc*”, pentru această perioadă există date despre populația de origine română care trăia la țară, pe proprietăți iobăgești sau se ocupa cu creșterea animalelor, precum și despre legăturile economice dintre secui și românii din Ținutul Făgărașului.¹ Nu avem decât puține date despre cum a evoluat în timp procesul de transfer al limbii în timpul stabilirii în zonă și apoi al asimilării populației românești de mediul majoritar maghiar de-a lungul secolelor feudalismului, după cum nu ne sînt cunoscute nici mecanismele care au funcționat, determinînd asimilarea de către mediul majoritar local a populației de altă etnie stabilită în zonă.² Ceea ce se cunoaște cu siguranță este rezultatul final: în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, exista în scaunele secuiești o însemnată populație de origine română, asimilată lingvistic. Balázs Orbán numește populația de religie greco-catolică și ortodoxă de origine română drept „*secui orientali*”, „*deoarece ei înșiși se consideră astfel, pentru că nu știu nici-o boabă românește*” (Orbán 1868: 15). Orbán, care polemizează cu politica antimaghiară de asimilare forțată dusă de habsburgi, respinge criteriul apartenenței religioase ca bază a determinării naționalității și demonstrează existența unor „deturnări de maghiari” în datele recensămintelor.

Astăzi cercetătorii relațiilor interetnice interpretează etnicitatea ca pe o caracteristică deductibilă din cadrul relațiilor sociale. În cazul unei populații oarecare, conștiința originii comune, reciprocitățile socio-culturale, autodefinirea și conștiința identității colective bazate pe delimitarea de ceilalți sînt considerate drept conținut al identității etnice (Heckmann 1992:18). Ținînd seama de aceste lucruri, astăzi trebuie privită cu rezerve concepția potrivit căreia limba maternă este indiciul exclusiv al etnicității. În cazul nostru se pune întrebarea: cum se raporta la mijlocul secolului al XIX-lea populația majoritară secuiască în cadrul societății locale sătești la populația care, conform tradiției istorice locale, era de origine românească, se asimilase lingvistic deja de generații, dar își păstrase în masă apartenența religioasă distinctă? Inclusese fără discriminare în propriile rînduri familiile de origine străină, dar vorbitoare de maghiară — după cum afirmau atunci intelectualii din afară — sau întreținerea relațiilor dintre indivizi și micro-grupuri pe scenele sociale locale erau influențate de origine? Studiul nostru examinează acest lucru — la nivel micro — într-o singură așezare cu populație de origine mixtă din scaunul Odorhei, Merești (Homoródalmás), unde, conform datelor recensămintelor din secolul trecut, trăia cea mai numeroasă populație greco-catolică din toate satele scaunului respectiv.

Noua orientare politică ce dorea transformarea religiei catolice în religie de stat a făcut ca la cumpăna secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea o parte a românilor de religie ortodoxă să accepte unirea cu Roma. Această uniune a divizat diferitele straturi ale românilor ardeleni, împărțirea bunurilor bisericești creînd pentru mult timp conflicte și tensiuni. Pînă la urmă guvernul de la Viena a ordonat în 1761 recensămîntul tuturor ortodocșilor și greco-catolicilor și clarificarea drepturilor de proprietate asupra bunurilor bisericești. Acest recensămînt ne informează pentru prima

dată despre numărul populației de origine română care s-a stabilit în perioadele precedente pe teritoriul scaunului Odorhei: „în fiecare dintre cele 102 comune ale scaunului (cu excepția a trei sate: Satu Mic/Kisfalud, Sântămaș/Szent Tamás, Locodeni/Lókod) s-au găsit 1-2, în unele locuri 10-20, iar în 8 sate peste 20” de familii de români (Jakab — Szádeczky 1901: 479); însumând datele, trăiau atunci pe teritoriul scaunului Odorhei 378 de familii greco-catolice și 405 familii ortodoxe. Peste o sută și ceva de ani, tot în aceste sate găsește și Balázs Orbán cea mai numeroasă populație considerată, după apartenența religioasă, de origine română (Orbán 1868: 15-17).

În urma cercetărilor făcute pînă acum pe teren (Oláh 1993), trebuie să ținem seama de următoarele fapte de istorie socială:

— Cîndva, în secolele feudalismului, s-a mutat în sat o însemnată populație de origine română, al cărei număr, potrivit datelor disponibile în urma diferitelor recensăminte, s-a ridicat pînă la 20 % din totalul populației satului.

— Populația imigrantă a rămas pe loc, s-a asimilat și s-a integrat în societatea satului.

Memoria istorică a celor mai în vîrstă locuitori de azi nu a păstrat nici un fel de date despre procesul de înlocuire a limbii. Nici cei născuți la începutul acestui secol n-au auzit de la predecesorii lor că aceștia ar fi cunoscut și ar fi folosit limba română. În lipsa unor izvoare scrise, procesul de transfer al limbii nu poate fi reconstruit la locul cercetărilor noastre.

Conștiința originii etnice a fost păstrată pînă în prima jumătate a secolului nostru de tradiția istorică orală locală și de apartenența religioasă diferită — la religia greco-catolică — a populației considerate de origine română. În primele decenii ale acestui secol conștiința graniței dintre populațiile de origine etnică diferită dăinuia în societatea locală ca o construcție mental-simbolică în curs de destrămare. Această construcție mentală încă existentă a mai putut fi activată din afară — în scopuri politice — în anii '30 ai secolului nostru, provocînd tensiuni locale.³

Factorii demografici

Din perioada care precede recensămintele oficiale avem doar semnale privitoare la familiile de origine română ce trăiau în sat. Cele mai vechi date de acest fel sînt din 1600. Și în însemnările locale există cîteva date de la mijlocul secolului al XVIII-lea cu privire la familia de origine română stabilite mai devreme în sat. „Valahului Buni Pal, care locuiește aici, i-am dat o baniță de grîu ca s-o folosească întru cinstirea sa” — notează în 1750 Gothárd Péter, „persoană nobilă” din Merești, și tot el la descrierea hotarelor fînețelor aflate în proprietatea familiei amintește în 1755 „mai jos de locul lui Jonas Andras” una din propriile fînețe (familiile Juon din Merești și în ziua de azi mai dețin fînețe lîngă hotarul respectiv).⁴ În 1774 familia Gothárd răscumpără o suprafață de pămînt aflată în zălog la Ráduly János. Mai există asemenea date din 1775 și 1797, ceea ce indică faptul că la vremea respectivă familiile de origine română trăiau deja de mai mult timp aici, se asimilasera din punct de vedere al limbii mediului majoritar (sau foloseau încă două limbi?).

Despre situația demografică și socială a localității în prima jumătate a secolului al XVIII-lea avem informații din registrele militare și din însemnările bisericești. „Conform recensămîntului din 1721, în sat erau 12 familii de nobili, 37 de iobagi, 7 de jeleri, 105 de libertini plătitori de dări și 36 diverse, în total 197 gospodării” (Hermann 1993: 17). Biserica unitariană a păstrat un *Libellus*, în care, în procesele verbale întocmite cu prilejul vizitelor episcopale, începînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea este notat numărul credincioșilor bisericii, sexul și starea lor socială:

An	1789	1790	1791	1792	1793	1794	1795	1797
Număr credincioși	909	913	920	945	884	907	931	913

Dacă comparăm numărul credincioșilor unitarieni din 1789 cu datele recensămîntului din 1784-1787⁵ referitoare la sat, diferența — circa 230-240 de persoane în 80 de gospodării, adică aproximativ 20 la sută din totalul populației — ne informează despre numărul aproximativ al populației de altă religie din sat. Majoritatea celor de altă religie din sat aparținea în perioada respectivă bisericii greco-catolice. În următoarele decenii, pînă la mijlocul secolului al XIX-lea, are loc un important spor de populație.

Recensămîntul din 1850 a luat în considerație pentru prima oară împărțirea populației din Transilvania după criteriul naționalității și al apartenenței religioase. Din datele referitoare la satul nostru se observă că în perioada 1789-1850 populația majoritară unitariană a crescut mai puțin decît populația satului aparținînd altor confesiuni:

An	Unitarieni	De alte religii
1784-1787	—	246
1789	909	—
1850	1.191	523
Creștere procentuală	31,0	112,6

Diferența substanțială existentă între sporul de populație aparținînd diferitelor confesiuni se explică, după părerea noastră, prin două circumstanțe. Pe de o parte, la recensămîntul din 1850 au fost înregistrați pentru prima oară țigani (144) și germanii (10) care locuiau în sat, pe de altă parte, în perioada scursă între cele două recensăminte e de presupus că s-a continuat imigrarea (fundalul social al acestora l-au constituit mai ales la începutul secolului al XIX-lea așa-zișii proprietari externi, ce dispuneau de pămînt în hotarele satului unde au colonizat și iobagi). După 1850 se poate urmări deja cu precizie evoluția situației demografice și confesionale a localității.⁶

Împărțirea după limba maternă și naționalitate.

An	Români	Maghiari	Germani	Alții	Evrei	Țigani	Total
1850	291	1269	10	0	0	144	1714**
1880	67	1764	8	82	0	0	1921*
1890	0	2041	0	0	0	178	2041*
1900	1	2214	2	0	0	0	2217*
1910	0	2379	2	0	0	0	2381*
1920	274	2131	0	31	31	0	2436**
1930	42	2097	0	10	10	0	2149*
1930	444	1646	7	52	14	38	2149**
1941	0	2671	0	1	0	1	2672*
1941	1	2661	0	10	5	0	2672**
1956							2490*
1966	70	2117	0	15	0	15	2202*
1966	74	2113	0	15	0	15	2202**
1977	11	1712	0	58	0	58	1781**
1992	1	1533	0	0	0	0	1534**

* după limba maternă; ** după naționalitate

(Începînd din 1920, coloana „Alții” însumează coloanele „Evrei” și „Țigani”)

Împărțirea după confesiunea religioasă

A	B	C	D	E	F	G	G
1850	0	431	82	10	0	1191	1714
1880	1	394	85	12	1	1416	1921
1890	0	332	52	8	0	1636	2041
1900	0	363	100	11	9	1715	2217
1910	0	344	101	13	3	1884	2381
1930	1	292	86	25	2	1663	2149
1941	0	30	195	47	1	2351	2672
1992	1	0	194	19	1	1313	1534

Legendă: A-An, B-Ortodocși, C-Greco-catolici, D-Romano-catolici, E-Reformați, F-Evanghelici, G-Unitarieni, H-Total

Variațiile capricioase ale datelor privitoare la apartenența națională se datorează în bună parte voinței politice a stăpînirii din totdeauna. Specialiștii au demonstrat tendințele anti-maghiare a recensămîntului efectuat în epoca Bach, în 1850 (1994: 16). Această tendință poate fi remarcată în cazul mai multor localități din scaunul Odorhei, unde cei ce făceau recensămîntul — printre aceștia se aflau preoții tuturor confesiunilor — i-au înscris pe credincioșii greco-catolici în totalitate în rubrica locuitorilor de naționalitate română. Din coincidența perfectă dintre apartenența confesională și cea națională putem deduce că în aceste localități cei ce făceau recensămîntul au făcut înregistrările urmînd întocmai datele cuprinse în registrele parohiale ale diferitelor confesiuni, fără a mai pune persoanele respective să-și declare în mod individual apartenența națională. Pe de altă parte însă, poate fi dovedit — pe baza listelor plătitorilor de impozite și a numelor înscrise în registrele de stare civilă ale parohiilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea — faptul că în satul examinat de noi numele de familie al majorității credincioșilor greco-catolici indică originea lor română. În același timp, unii dintre ei au fost asimilați încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea de societatea majoritară. S-au identificat cu aceasta nu numai prin limbă, ci integrarea lor socială a fost atît de puternică, încît au trecut la religia unitariană majoritară. Granițele existente între cei de diferite confesiuni și între grupurile de diferite origini etnice nu sînt însă nici pe departe atît de pronunțate și de impenetrabile, încît de exemplu, apartenența confesională să poată fi identificată pe deplin cu naționalitatea.

În reconstruirea procesului examinat, în lipsa unor evidențe de alt tip, precum și din cauza lipsei de precizie a recensămîntelor tendențioase, trebuie să ținem seama și de datele recensămîntelor referitoare la apartenența confesională pentru a putea estima numărul de persoane ce aparțineau diferitelor etnii.

Recensămintele — sistematice după 1850 — arată că între 1850-1910 proporția locuitorilor greco-catolici din sat a scăzut de la 25 la 14,4 la sută. În aceeași perioadă, în timp ce populația satului a crescut cu 28 la sută, numărul celor de religie unitariană a crescut cu 36,7 la sută. Această diferență indică în parte măsura în care și-au schimbat apartenența confesională greco-catolicii, precum și cei de altă confesiune, veniți în sat prin căsătorie.

Resursele naturale și economice din perimetrul localității, precum și caracteristicile specifice ale modului de producție folosit au creat condiții favorabile — conform ipotezei noastre — în special pentru imigrarea economică în perioada feudalismului. Conform evidențelor din secolul trecut, dintre satele aflate în valea Homorodului Mic, satul Merești avea cel mai extins teritoriu cultivat (pămînt arabil și finețe), precum și pășuni și păduri (Zepezăner 1993: 12), aici revenind unei gospodării țărănești cea mai mare suprafață medie (25,63 jugăre).

Posibilitatea de a crește animale pe pășunile ce se întindeau pînă aproape de vîrfurile munților au oferit condiții prielnice și pentru așezarea în locurile respective a unei populații de origine română crescătoare de animale — în special oi. Pe baza tabelelor de impozitare din secolul al XIX-lea, se poate stabili că familiile de iobagi aveau în gospodăriile lor în medie mai multe oi decît în cele ale oamenilor liberi (nobili, călărași, pedestrași și libertini). În 1818, de exemplu, numărul de oi și capre era repartizat astfel:

	Numărul gospodăriilor	Număr de: oi	capre	Revin la o gospodărie: oi	capre
Oameni liberi	212	399	60	1,8	0,28
Iobagi	41	221	57	5,4	1,4

Examinînd numele de familie ale diferitelor categorii sociale ce figurează pe tablele de impozitare, se constată că familiile ce pot fi considerate de origine română pe baza numelui sînt aproape fără excepție familii de iobagi. Ținînd seama de structura socială în curs de formare la începutul secolului al XVIII-lea, presupunem că păstorii-crescătorii de animale de origine etnică română au găsit un mediu economic prielnic așezării lor în hotarul satului cel tîrziu la cumpăna secolelor al XVI-lea și al XVII-lea. Numărul relativ mare de animale mici din gospodărie s-a păstrat ca o trăsătură caracteristică a acestor familii timp de generații, chiar pînă în zilele noastre, fiind mult superior celor din satele din împrejurimi (Zepezăner 1993: 15).

În afară de condițiile prielnice pentru creșterea animalelor, un rol important în asigurarea existenței noilor sosiți, care nu dispuneau de proprietate funciară, l-au exercitat pădurile întinse. De la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, producerea de potasă a devenit o activitate curentă. În evidența veniturilor ecleziastice se înregistrau sistematic

sumele primite de la cei ce produceau potasa. Nu am găsit date din care să rezulte că și localnicii posesori de pământ ar fi practicat această activitate.

Un alt factor care a favorizat așezarea noilor veniți a fost numărul crescând al proprietarilor de pământ care locuiau în afara satului. În 1818 erau 26, în 1826 — 30, în 1846 — 62 de proprietari din afară, iar suprafața pământului arabil și fînețelor aflate în proprietatea lor a crescut și ea treptat: în 1846 22,35 % din pământul arabil și 22,03 % din fînețe erau ale lor (Hermann 1993: 34). Proprietarii care locuiau în afara satului și dispuneau de proprietăți mai mari, au stabilit pe pământurile lor și iobagi, în multe cazuri de origine română. În documentele existente în sat sînt menționați adesea împreună proprietarul din afară și iobagii săi (de exemplu în *Libellus*-ul deja amintit, în 1789 „*iobagul lui Galambfalvi Sándor József, Flora János*”, „*iobagul domnului Ugron Pál, Sztojka János*”). Pînă în secolul al XIX-lea însă nu s-a produs o concentrare mai mare de pămînturi în mîna unui singur proprietar, mare parte a proprietarilor din afară trăind în satele vecine, iar cei mai înstăriți, dacă nu își cultivau singuri pămînturile aflate la Merești, așezaseră pe acestea una sau două familii de iobagi.

Diferența de avere dintre familiile oamenilor liberi și a iobagilor, ce decurgea din situația lor socială, era astfel oglindită la începutul secolului al XIX-lea, în posesiunea asupra proprietăților de pământ arabil și fînețe:

	Număr gospodării	Suprafața totală		Revin în total la o gospodărie:	
		Pămînt arabil	Fînețe	Cîble	
				Pămînt arabil	Fînețe
Oameni liberi	212	1.049,5	810,2	54,93	3,82
Iobagi	41	162,5	100,7	53,96	2,45

(Pe baza datelor comunicate de Hermann 1993)

Diferențele nu prea însemnate indică apropierea modului de viață a celor două straturi sociale (și în cadrul acestora, a populației de origine etnică diferită), asemănarea modului lor de viață prefigurînd acea condiție socială în care granițele ce indică separarea vor persista în prima jumătate a secolului al XX-lea nu de-a lungul stratificării sociale și a bunurilor materiale ce pot fi posedate, ci ca o construcție simbolic-mentală.

Mediul social

Pe baza lustrei din 1614 (folosim datele publicate de Imreh — Pataki în 1979: 180), diferențierea socială a satului era următoarea:

	Nobili	Oameni liberi	Iobagi	Jeleri
Nr. familiilor	1	55	34	3

Sursa amintită înregistrează diferitele categorii de iobagi: în sat erau cinci familii de iobagi vechi, zece de iobagi confiscați, unsprezece de iobagi dinainte de confiscare (1608), trei de iobagi de după confiscare (după 1608), cinci de iobagi „din afară” (*extraneus*). Originea social-geografică diferită a acestei populații dependente este indicată de prezența iobagilor vechi de dinainte de venirea lui Mihai Viteazul, a iobagilor confiscați din vremea principelui Gábor Báthori și a iobagilor „din afară”. Comparînd, pe baza lustrei, numărul oamenilor liberi cu cel al iobagilor și jelerilor, observăm că proporția țăranilor dependenți față de cei liberi pe văile celor două Homoroduri este mult mai mare decît media din scaunul Odorhei.

Subliniind faptul că situația socială și originea etnică sînt două categorii distincte, presupunem că nu este o coincidență întîmplătoare că în secolul al XVIII-lea cei mai mulți iobagi se aflau în satele în care la mijlocul secolului al XIX-lea au fost recenzați cei mai mulți greco-catolici. În acest moment în Merești, dintre cei cu numele de familie de origine română, îi găsim printre oamenii liberi și de religie unitariană doar pe cei cu numele de Boér și Ráduly, ceilalți locuitori cu nume de origine română sînt înscrși de recenzenți în categoria iobagilor („*colonorum*”). Bineînțeles, nu numai ei se află atunci în rîndurile iobagilor, ci și mai multe familii de secui de rînd, decăzuți.

Astăzi nu mai putem reconstitui decît frînturi din mediul socio-psihiologic cu care se întîlnea un individ sau o familie străină, proaspăt stabilită în sat. Documentele rămase — registre de stare civilă ale bisericilor — conțin

puține informații directe privitoare la conviețuirea cotidiană a populației de origine etnică diferită și la relațiile dintre aceste grupuri. În *Libellus*-ul ținut de biserica unitariană începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea găsim câteva date referitoare la relațiile dintre cei ce aparțineau confesiuni diferite. Greco-catolicii din Merești — care nu aveau încă propria lor biserică în sat — puneau să se tragă clopotele pentru morții lor la biserica unitariană. Numele celor care plățiseră pentru acest serviciu trimit tot la o origine română.

Biserica avea un rol în viața cotidiană a satului și ca instituție economică. De exemplu, împrumuta bani celor care aveau nevoie. Printre datornici figurau în mod curent și familii de origine română care nu erau de religie unitariană. În noua biserică unitariană construită la sfârșitul secolului al XVIII-lea au fost desemnate locuri fixe în bănci și celor de altă religie.

Prima condiție a încheierii unei căsătorii — acest lucru nu uitau niciodată să-l menționeze cei ce țineau aceste registre bisericești de stare civilă — era că tinerii care-și exprimau intenția de a se căsători în fața fețelor bisericești „*depun mărturie*” cu privire la faptul că „*uniunea în căsătorie se face de bunăvoie și fără constrângere*”. În cazul în care se căsătoreau persoane aparținând de confesiuni diferite, procedura care mulțumea ambele părți era aceea, ca după ce „*se anunța de câte trei ori cu ocazia slujbei la ambele comunități religioase și nu apărea nici un fel de împotrivire*”, să poată fi încheiată căsătoria (însemnare din 1860 din registrul de stare civilă, cu ocazia căsătoriei unui bărbat de religie unitariană și a unei femei greco-catolice).

Condițiile schimbării confesiunii le cunoaștem din însemnările din registrele de stare civilă doar în cazul celor ce au trecut la religia unitariană. În momentul căsătoriei, credincioșii de altă religie, dar „*deveniți acum unitarieni*”, pecetluiau trecerea lor la altă confesiune prin actul ritual al „*sfintei împărtășanii*”. Între 1891-94, preotul unitarian botează în cinci cazuri copiii unor părinți de altă confesiune — printre ei aflându-se și greco-catolici —, iar apoi trimite o înștiințare „*spre înscriere în registrul de stare civilă*” respectivelor oficii parohiale.

Pe baza celor de mai sus se poate spune, fără riscul de a greși, că confesiunea majoritară *se delimita de cea minoritară, dar nu era ostilă*: în viața cotidiană permitea reciprocitatea, atât pe plan instituțional, cât și în sfera relațiilor interpersonale.

Despre viața interioară a parohiei din Aldea, ce reunea credincioșii greco-catolici de pe valea celor două Homoroduri, cunoaștem puține date din secolul al XIX-lea. În arhiva din Miercurea Ciuc sînt păstrate înregistrări de stare civilă referitoare la botezuri, căsătorii și decese doar din anii 1886-87, precum și 1891 și 1893. În 1887 înregistrările s-au făcut în limba română, în ceilalți ani în limba maghiară. Diferențele însemnate între numărul înregistrărilor referitoare la nașteri și la căsătorii, precum și numărul relativ mare al copiilor născuți în afara căsătoriei, denotă faptul că în vremea aceasta multe perechi mai trăiau încă împreună fără binecuvîntarea bisericii. De exemplu, dintre cei 16 copii botezați greco-catolici în 1886-87, cinci erau născuți în afara căsătoriei. În schimb în anii 1887, 1891 și 1893 s-au încheiat doar cîte două căsătorii în fața preotului greco-catolic. Părinții celor 16 copii amintiți făceau parte din următoarele categorii sociale: nouă proprietari, trei zilieri, doi lingurari, cîte un fierar și un cioban. În 1887 au decedat 12 greco-catolici, din care opt ciobani, doi zilieri, cîte un fierar și un lingurar, ultimii doi făcînd parte — judecînd după meseria lor — din etnia romilor.

Greco-catolicii care aparțineau de Parohia din Aldea, trăind dispersați în mai multe sate, erau înmormîntați fiecare în satele unde locuiau. Slujba religioasă era ținută duminică în limba maghiară de către preotul care își vizita enoriașii la Merești, în două case ale unor familii mai înstărite, pînă cînd la începutul anilor 1910 greco-catolicii — cu ajutorul voluntar al localnicilor unitarieni și romano-catolici — și-au construit o biserică în sat. Timp de mai multe decenii István Boér a fost preotul bisericii din Aldea. (Parohia din Aldea aparținea de dioceza Făgărașului.) Figura lui mai trăiește și azi în amintirea celor mai în vîrstă foști greco-catolici. (Ne întîlnim pentru prima dată cu numele lui în 1877, ca martor la căsătoria unui bărbat unitarian cu o femeie greco-catolică, la parohia unitariană. În tradiția orală locală s-a păstrat faptul că preotul greco-catolic, cînd venea duminică în sat cu căruța, „trăgea” în curtea parohiei unitariene, ca să-și odihnească caii.⁷ Aceste episoade mărunte constituie indicii prețioase pentru natura relațiilor dintre cele două biserici.)

În lipsa altor izvoare, despre traiul în comun al unitarienilor și greco-catolicilor pînă la sfârșitul secolului al XIX-lea, în afară de cele amintite mai sus, trebuie să ne limităm la cercetarea registrelor de stare civilă ale parohiei unitariene dintre 1830-1892. Am examinat în acestea evoluția în timp a numărului de căsătorii mixte din punct de vedere confesional. Tabelul de mai jos rezumă împărțirea pe confesiuni a căsătoriilor între 1830-1892:

Religia celor ce se căsătoreau

	Număr	Procent
Total căsătorii	857	100,00
Unitarieni-unitarieni	814	95,00
Unitarieni-greco-catolici	13	1,51
Unitarieni-romano-catolici	20	2,33
Unitarieni-reformați	10	1,16

E izbitor numărul mare al căsătoriilor endogame din punct de vedere confesional. Aceste date nu indică numai caracterul închis al confesiunii respective, ci și lipsa de mobilitate, rigiditatea structurii sociale, izolarea regională. După introducerea registrelor de stare civilă ale statului (în acest sat, începând cu data de 1 octombrie 1895), se poate avea o imagine foarte clară a numărului căsătoriilor mixte din punct de vedere al confesiunii. În cele ce urmează ne vom îndrepta atenția îndeosebi asupra mobilității confesionale a greco-catolicilor din sat. Căsătoriile mixte din punct de vedere confesional le vom interpreta în cele ce urmează drept indiciul măsurii în care s-a realizat integrarea în societatea majoritară.

Împărțirea după confesiune a căsătoriilor în perioada 1895-1920

	Număr	Procent
Total căsătorii	596	100,00
Unitarieni-unitarieni	457	76,60
Unitarieni-greco-catolici	42	7,00
Greco-catolici-greco-catolici	28	4,70
Unitarieni-romano-catolici	20	3,35
Unitarieni-reformați	20	3,35
Greco-catolici-romano-catolici	7	1,17

Am examinat apartenența confesională ca și criteriu al alegerii partenerului de căsătorie la căsătoriile încheiate în perioada 1895-1920. Greco-catolicii și-au ales soțul/soția în proporție aproximativ egală (56:49) de aceeași confesiune, sau de confesiune diferită. Ca urmare, nu putem spune despre nici una din confesiuni că ar fi păstrat în perioada respectivă caracterul închis și rigiditatea ce caracterizau perioadele precedente, că ar fi existat linii stricte de demarcație între grupuri pe baza apartenenței confesionale. (Nu ține strict de tema noastră, dar putem aminti că tot în această perioadă cele câteva familii de evrei care locuiau în satul studiat de noi trăiau într-un cerc complet închis din punct de vedere confesional. Tinerii aflați în pragul căsătoriei își căutau soț/soție uneori în ținuturi foarte îndepărtate.)

În cele ce urmează, pentru nuanțarea problematicii de mai sus, vom examina apartenența confesională a copiilor născuți din căsătorii mixte, încercând să vedem în ce măsură biserica majoritară locală însemna un mediu de asimilare pentru greco-catolicii aflați în minoritate. În căsniciile unde ambii soți aparțineau de aceeași confesiune (greco-catolică sau alta), ca un model de conduită general valabil, copiii în toate cazurile urmau confesiunea părinților. În cazurile în care soții aparțineau unor confesiuni diferite și își păstrau fiecare după căsătorie religia originară, relațiile interpersonale din cadrul familiei determinau granițele confesionale. În perioada 1895–1920, în localitatea examinată s-au născut în total 169 de copii în căsnicii mixte din punct de vedere confesional. Am analizat dacă în alegerea confesiunii copiilor — alegerea făcută, bineînțeles, de către părinții acestora — a avut vreo influență faptul că pe „harta confesională” locală părinții aparțineau religiei majoritare sau uneia minoritare.

În ceea ce-i privește pe băieții născuți din căsnicii mixte, situația este următoarea: din 86 de băieți, 73 au urmat religia tatălui (84,9 %), iar 13 religia mamei (15,1 %). În ceea ce privește apartenența confesională a părinților în cazurile de mai sus, tatăl aparținea religiei majoritare în 29 de cazuri, uneia minoritare în 44 de cazuri, iar mama celei majoritare în 6 cazuri sau uneia minoritare în 7 cazuri. În aceeași perioadă s-au născut în total 83 de fete din căsnicii mixte, dintre care 77 (92,8 %) au urmat religia mamei, iar restul de 6 religia tatălui. În cazul lor, mamele aparțineau

religiei majoritare în 43 de cazuri, uneia minoritare în 34 de cazuri, iar dintre tați unul aparținea religiei majoritare și 5 uneia minoritare.

Din datele de mai sus rezultă cu claritate că în căsniciile mixte din punct de vedere confesional în majoritatea cazurilor *copiii moșteneau religia părintelui de același sex*. Acest mod de conduită reflectă cu multă probabilitate niște reguli sociale informale bine definite. Prin urmare nu poate fi demonstrată dominarea nici uneia dintre confesiuni în stabilirea religiei descendenților. Cei care trăiau în căsnicii mixte nu numai că își puteau păstra religia, dar o puteau și transmite mai departe urmașilor lor. Acest lucru nu înseamnă că în toate cazurile soții își păstrau apartenența confesională diferită: există și exemple de schimbare a confesiunii, îndeosebi după 1900. Obiceiurilor legate de transmiterea propriei confesiuni urmașilor se datorează și faptului că, în perioade mai lungi de timp nu se pot demonstra schimbări însemnate în numărul populației aparținând confesiunii greco-catolice. (Alta a fost situația între cele două războaie mondiale, când alegerea confesiunii a devenit obiectul influenței exercitate de jocul politic.)

Pe lângă viața religioasă, școala constituie cealaltă instituție formală a societății locale, între zidurile căreia se puteau întâlni membri diferitelor etnii. În instituția care pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea funcționa sub oblăduirea bisericii, limba de predare — după ieșirea din uz a latinei — era limba maghiară. Conform amintirilor foștilor greco-catolici, limba în care o dată pe săptămînă se țineau orele de religie, în completarea învățămîntului școlar, în jurul anului 1900, era tot limba maghiară, ba mai mult, și preotul greco-catolic le transmitea enoriașilor săi tot conștiința identității maghiare (vezi conținutul amintirilor personale din următorul capitol). În perioada examinată, școala din sat — cu cîteva rare excepții — nu constituia încă un instrument al promovării sociale. După absolvirea cîtorva clase elementare, mai cu seamă copiii din familiile care o mare parte a anului trăiau în pădure, încetau treptat să mai frecventeze școala.

Amintiri personale.

Realitatea socială perenă se construiește din interacțiunea participanților la viața societății. Amintirile de mai jos reprezintă într-un fel urmele lăsate de diferențele de origine și confesionale în conștiința oamenilor. Reciprocitățile spontane ce se întrețeau în conviețuire cu formele moștenite, tradiționale ale separatismului au căpătat un nou conținut în urma unei intervenții externe, cu caracter politic, între cele două războaie mondiale. În această perioadă „*statisticile românești, bisericești și oficiale, refuzau să recunoască existența greco-catolicilor maghiari. Biserica greco-catolică română s-a dovedit a fi un avanpost al naționalismului*” (Pirigy 1991: 66). Acest lucru s-a întîmplat și în satul care constituie obiectul studiului nostru: pe baza analizei numelui, au fost readuse cu forța la greco-catolicism persoane care în perioadele precedente — în urma hotărîrii lor individuale, născute în cadrul unor relații de familie, interpersonale — trecuseră la religia unitariană. În urma acestei schimbări a confesiunii, sprijinite de intervenția autorităților, de amenințări sau de promisiunea unor avantaje sociale (vezi mai în detaliu Oláh 1993) a crescut numărul credincioșilor greco-catolici: astfel, de exemplu, la Merești între 1913 — 1929 de la 344 la 672, la Aldea în aceeași perioadă de la 46 la 76 (Pirigy 1991: 66).

Interpretarea accentuat ierarhică a diferențelor confesionale și de origine datorată unei influențări de sorginte politică a însemnat exacerbară mecanismelor conflictuale, creșterea agresivității, înstăpînirea atitudinilor de excludere în relațiile de zi cu zi.

„Noi acasă în sat eram greco-catolici, adică părinții mei, dar nu știau, adică tata nu știa nici un cuvînt românește, nici tatăl lui nu știa, dar așa era numele nostru. Dintre vecini doar noi, unchiul nostru și familia Flóra erau greco-catolici, și mai era unul pe stradă, Csiki Mihály, și ăștia erau de religia asta. Dar acolo nu era deosebire, ăștia erau români doar așa, că nu știa nici unul nici-o boabă românește. Se deosebea doar religia. Preotul catolic venea mereu de la Crăciunel să ne țină ore de religie. Mai înainte fusese un preot bătrîn, dar era ungar, era preot greco-catolic, era ungar din naștere, nici ăla nu știa românește, ăla era bătrîn, și a murit, pe urmă n-a mai fost altul, venea preotul catolic, și el ținea slujba.

Între vecini, Crăciunul era în aceeași zi, dar Paștele nu, unitarienii aveau Paștele mai devreme cu o săptămînă, și ei întotdeauna ne trimiteau cozonac de Paștele lor, și mama le trimitea, cînd era al nostru. Dar și la noi se făcea cozonac, cînd țineau unitarienii Paștele, pentru că eram mulți copii, era familie mare, și așa sînt copiii.

Nu erau niciodată nici un fel de neînțelegeri, tata avea niște colegi și cumetri așa de buni, îl iubeau mult pe tata, era un om îndatoritor. Acolo unde locuiesc frații mei, lângă ei locuia nea Csiki Mihály, și acolo locuia un moș

bătrîn de tot, îl țin minte de cînd eram mică de tot, era meșterul acestora de religie română, greco-catolică, i se spunea meșterul român (valah), soția lui era și ea rudă cu mama, soția meșterului român, dar și ăștia erau unguri, pentru că nu știau nici un cuvînt românește, eu vă spun cum este, se spunea (în sat) că noi sîntem români, dar nu știam nici un cuvînt românește, atunci nu era niciodată nici o deosebire, nu erau certuri cu religia, sau să-și bată joc unii de alții pe stradă sau în sat, pentru că atunci oamenii nu erau așa. Nu făceau deosebire, absolut de loc!”

(Vaszi Róza, nevasta lui Sándor Mihály, născută în 1903)

„Preotul venea de la Aldea, cît a trăit, spunea că sîntem greco-catolici unguri, așa le spunea copiilor la ora de religie. Așa spunea el, se numea Boér István, venea duminica pe aici, cît timp nu aveam biserică, unchiul spunea că slujba se ținea aici în casă. Dar pe urmă el a murit, și a venit lumea nouă, că am devenit români după războiul din nouă sute paisprezece. Atunci a venit aici preotul Teodoran, și la un moment dat a plecat, ne-a părăsit, pentru că lîngă Tîrnăveni într-un sat, îi zicea Sütötelke — el era de acolo — și acolo murise preotul, și el a vrut să ia locul ăla din satul unde s-a născut. Dar n-a reușit, au pus pe altcineva acolo, n-a reușit să ocupe postul ăla, și atunci s-a întors — între timp venise aici un alt preot, dar el a insistat atît, pînă l-au pus la loc — și atunci s-a apucat de construirea noii biserici. Cea veche a fost dărîmată și cea nouă au început s-o ridice în locul ei, banii veneau de la stat, dar aveau și ajutor, pentru că și oamenii din Lueta veneau să care piatră și se făcea și muncă voluntară, era muncă voluntară obligatorie pentru toți, și pentru unitarieni. Biserica veche nu era mică, încăpeau bine în ea greco-catolicii, n-ar fi trebuit s-o dărîme, n-ar fi fost atîta supărare.

Pe urmă în '40 a venit vremea ungușilor, ne-au chemat și pe noi la biserică unitariană, ne-a spus preotul că mai întîi trebuie să trecem la unitarieni, iar pe urmă cine vrea poate să treacă la altă religie. Eu am spus că am urmat religia romano-catolică, mergeam la romano-catolici, după ce murise bătrînul preot Boér István, și am spus că mă întorc la religia romano-catolică, că pe asta am învățat-o. Pe urmă socru-meu a rămas după mine romano-catolic, ceilalți au rămas unitarieni. Singura deosebire era că romano-catolicii spuneau Sfînta liturghie în latină, iar greco-catolicii în maghiară.”

(Vaszi István, născut în 1905)

„Înainte preotului Teodoran era un preot bătrîn, Boér István îl chema. Cînd s-a construit prima biserică, cea mică, atunci venea în fiecare duminică, adus și dus înapoi acasă cu căruța. Cînd eu m-am căsătorit în '27, atunci ne-au lăsat în pace, să ne ducem unde vrem, mama era unitariană, tata nu mai trăia deja, eu am luat o fată unitariană, am trecut și eu la unitarieni și pe urmă tot vroiau să mă aducă înapoi. Preotul Teodoran discuta numai cu domni, de țărani nu se ocupa, el vroia să facă din toți români, deși nimeni nu știa în sat românește, doar dintre țigani poate vreunul. Cercetau originea fiecăruia, și dacă găseau că are vreun strămoș român, vroiau să-l treacă la greco-catolici.

Începînd din '35 eram casier la biroul comunal. Am făcut o lună de practică, am fost o lună la Ocland la școală, ne învățau lucruri din astea comunale, de conducere a comunei. Și atunci, cînd am terminat, s-a organizat un bal și ne-am îmbrăcat în costume românești, opinci și cămașă lungă, dar eu nu m-am îmbrăcat cu ele. Eu n-am acceptat nici un fel de servicii la biserică. Cea de-a doua era o biserică mare, au băgat bani mulți în ea, cred că în doi ani a fost gata, se putea deja ține slujba în ea, era în așa o stare, pînă și martirii erau deja puși înăuntru. Construcția s-a făcut în toate felurile: a dat ajutor statul, comuna, pînă și cei din Lueta. Pe urmă în '40 s-au năpustit asupra ei și au demolat-o, dar folosul nu a fost al statului, ci l-au cărat de acolo, l-au băgat în buzunar, au fost multe treburi acolo. N-am fost acolo cînd s-a dărîmat, nici n-am trecut pe acolo niciodată. Niciodată mai înainte n-am auzit să fie conflict între oameni din cauza religiei, fiecare era prieten cu celălalt. Dar pe urmă a apărut conflictul. Biserica aia, dacă ar fi rămas, pînă acum și-așa s-ar fi distrus. N-ar fi avut credincioși care s-o susțină. Aici pînă cînd Teodoran n-a făcut diferență între religii, pînă atunci n-a fost nici o problemă. Dacă el ar fi rămas aici și situația ar fi fost așa, ar fi fost români destui aici. Biserica română avea și ceva proprietate, dar oamenii săraci erau oameni săraci și atunci.”

(Vaszi Miklós, născut în 1905)

Concluzii

În secolele feudalismului, familiile românești ce s-au mutat în sat s-au integrat în societatea locală în cursul îndelungatei conviețuirii cu mediul majoritar maghiar. Schimbarea limbii, asimilarea noilor forme de viață, integrarea completă au însemnat etapele procesului de pierdere a culturii, în cursul căruia mecanismele de delimitare în cadrul sistemului public de relații sociale au pierdut treptat teren în fața mecanismelor de integrare. Asimilarea spontană — desfășurată fără conflicte, într-o lungă perioadă de timp — manifestându-se în conviețuirea socială, uniformizarea modului de viață, reducerea diferențelor de avere, a fost rezultatul interacțiunii tuturor factorilor economico-sociali locali. Organismele sociale formale ale majorității (biserica, școala) au funcționat și ca instituții integratoare, iar superioritatea numerică a maghiarilor a constituit un factor decisiv în cadrul asimilării. După părerea noastră, influența exclusivă a sistemului de condiții locale asupra procesului de asimilare este evidentă.

În anii 1910, doar diferența confesională era cea care mai păstra conștiința originii etnice. Religia greco-catolică și tradiția culturală legată de ea au avut un rol important în autodefinirea familiilor de origine română, în conștientizarea simbolică a apartenenței lor la același grup. Deosebirea lor față de maghiarii majoritari în perioada respectivă se rezuma la exercitarea formelor culturale religioase și la conștiința identității colective bazate pe deosebirea lor față de ceilalți. Separarea se realiza de-a lungul unor granițe sociale, nu etnice. Aceste granițe au fost activate de amestecul politic din perioada dintre cele două războaie mondiale, care a încercat — fără succes — să întoarcă înapoi procesul de asimilare deja încheiat, împovărînd cu conflicte, agresivitate și tensiuni sistemul de relații al micro-societății locale. □

NOTE

1. În volumul I al **Diplomatariului secuiesc** (*Székely oklevéltár*) (București, Ed. Kriterion, 1983), la pag. 59, 81, 118, 207 și 228 se pot găsi date referitoare la schimburile economice dintre locuitorii secui și cei români sau de origine română. Din aceste izvoare poate fi definit conținutul social al expresiei „oláh” (român, valah).

2. În lucrarea mai sus citată, găsim date și cu privire la folosirea amestecată a limbilor, într-un document referitor la un proces din 1590 din Szentegyháza-Oláhfalva (Vlăhița).

3. Cu titlul „*Români greco-catolici maghiari (Tensiuni religioase-etnice într-un sat secuiesc între cele două războaie mondiale)*”, revista **Régió** a publicat un studiu în numărul 2 din 1993, în care analiza componența națională și destinul dintre cele două războaie mondiale ale comunei secuiești la care se referă și prezentul studiu. Evenimentul culminant l-a constituit dărîmarea în 1941 de către locuitorii satului a bisericii greco-catolice construite sub presiune oficială în 1940. Acest eveniment, dat adesea ca exemplu al represiunii maghiare, nu a reușit pînă la urmă să strice armonia dintre locuitorii de origini diferite care trăiesc în sat.

4. Aceste date au fost citate dintr-un caiet din Merești, în manuscris, aflat în posesia autorului.

5. Sursa datelor prezentate: **Primul recensămînt din Ungaria, 1784-1787**. Budapesta, Biroul Central de Statistică, 1960.

6. Pentru datele privitoare la demografia satului îi mulțumim lui Varga E. Árpád.

7. Comunicare orală făcută de Benczö Dénes (născut în 1929), preot unitarian din Merești.

BIBLIOGRAFIE

Jakab Elek-Szádeczky Lajos: **Udvarhely vármegye története a legrégibb időtől 1849-ig**. (Istoria comitatului Odorhei din cele mai vechi timpuri pînă în 1849). Miercurea Ciuc, Pallas-Akadémia, 1994.

Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár (Dicționar istoric al lexicului maghiar din Transilvania) II, București, Ed. Kriterion, 1978 p. 1054.

Duby, Georges-Lardreau, Guy: **Párbeszéd a történelemről**. (Dialog despre istorie). Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1993.

Gyáni Gábor: *Asszimiláció és akkulturáció a századfordulós Budapesten*. (Asimilare și pierderea culturii în Budapesta anilor 1900). **Régió**, 1995, 1-2, p.101-113.

Heckmann, Friedrich: *Etnicitás, modern nemzetállam és etnikai kisebbségek*: (Etnicitate, stat național modern și minorități etnice). **Régió**, 1992, 1, pag.18-21.

Hermann Gusztáv Mihály: **Kishomoródmunte**. (Valea Homorodului Mic). Manuscris. 1993.

Imreh István-Pataki József: *A székely falu gazdasági-társadalmi szerkezete a XVI. század végén és a XVII. század elején*. (Structura economico-socială a satului secuiesc la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea) In: **Székelyfelkelés 1595-1596. Előzményei, lefolyása, következményei**. (Revolta secuilor 1595-1596. Premize, desfășurare, urmări.) București, Ed. Kriterion, 1979.

Oláh Sándor: *Magyar görög katolikus „románok”*. („Români” greco-catolici maghiari). **Régió**. 1993. 2.

Orbán Balázs: **A Székelyföld leírása. I** (Descrierea Ținutului Secuiesc). Pesta. 1868.

Pázmándy Zsuzsa: *Az urbanizáció hatása a szlovákiai, illetve vajdasági magyar és német kisebbségek asszimilációjára.* (Efectul urbanizării asupra asimilării minorităţii maghiare și germane din Slovacia, respectiv Voivodina.) **Régió.** 1992. 1, pag.32-47.

Dr. Pirigyi István: **A görög katolikus magyarság története.** (Istoria greco-catolicilor maghiari.) Ikva. Budapesta 1991.

R. Várkonyi Ágnes: *Az önálló fejedelemség utolsó évtizedei (1660-1711).* (Ultimele decenii ale principatului independent 1660-1711). In: **Erdély története II** (Istoria Transilvaniei). Budapesta. Akadémiai Kiadó 1986.

Zepeczánér Jenő: **A Kishomoród mente gazdaságtörténeti vázlatja Udvarhely vármegyében.** (Schita istoriei economice a văii Homorodului Mic din comitatul Odorhei). Manuscris. 1993.

Traducere de Elga MAYER

*

Sándor OLÁH (n. 1954). *Antropolog și cercetător în științe sociale specializat în migrație, inegalitate socială, sărăcie etc. A publicat studii și articole în revistele Magyar Szemle, Régió, Szociológiai Szemle. În prezent lucrează ca cercetător la Atelierul de Antropologie Culturală — Centrul de Cercetări Regionale și de Antropologie din Miercurea Ciuc.*

Oláh Sándor, *Románok asszimilációja a Székelyföldön*, studiu publicat în revista **Régió** nr. 2/1998 și preluat cu acordul autorului.